

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

יהוה לב המועדים

הלכות והליכות בענין "יום כיפור"

כל אחד מתענה מתי שלבו חפץ ולא ידעו בקדושת יו"כ (פרישה תרד ב).

טעם אחר: כדי להגביר את העינוי לפי שהמתענה אחר שאוכל הרבה, קשה עליו התענית (שבלי הלכמ, ערוה"ש תרד ד).

טעם אחר: כדי להראות שיו"כ הוא נוח ומקובל על האדם והוא שמח לקראתו על כך שהוא מאפשר כפרה לעם ישראל (כל בו).

ונוהגים לאכול ב' סעודות אחד בבוקרו של יום ואוכלים בשר ודגים כסעודת יו"ט, וכן סעודה נוספת שנקראת סעודה מפסקת (קיצור שו"ע קלא ג).

טבילה בערב יו"כ

נהגו לטבול במקווה בערב יו"כ (טשו"ע תרו ד) והטעם: שמא נמאז (שו"ע תרו ד), וסמך לטבילה בערב יו"כ, מצינו בנביא (ישעיהו א ג) דכתיב "רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני... אם יהיו חמאיכם כשני כשלג ילבינו"

כמו כן מצאנו סמך לטבילה במדרש דפרקי דר"א ראה סמאל שלא מצא חמא ביו"כ בישראל אמר לפניו רבש"ע יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת, מה מלאכי השרת יחפים אף ישראל יחפים... מה מלאכי השרת נקיים מכל חמא אף ישראל נקיים מכל חמא, ומשמעות נקיים הוא גם שהורים לכן נהגו לטבול (מור תרו ב).

טעם אחר: משום תשובה וביאר בדרכי משה (תרו ס"ק ג) דהוי כנר המתנייר דצריך טבילה, וכתב המגן אברהם דמטעם זה טובלים גם הנערים והבתולות שהם בני מצווה (תרו ס"ק ח), וכתב הרמב"ן שבדורות אחרונים בטלו מנהג זה (טבילת הבתולות) משום דהוי חומרא דאתי לידי קולא (ריב"ש סוף סימן תכה בשם הרמב"ן).

טעם אחר: כדי לקבל הארת יום כיפור (כף החיים תרו).

יום כיפור

הטעם שיו"כ נקבע עשירי בחודש, לפי שביום הזה נתרצה הקב"ה לישראל על עון העגל אשר עשו, דבי"ז בתמוז ירד משה מן ההר ושבר הלוחות, ולמחרת עלה בהשכמה ושהה במרום ארבעים יום וירד בתפילה וירד ושוב עלה עם שני לוחות אבנים ושהה עד יו"כ שהוריד להם לוחות שניות, והודיע להם כי ה' העביר חטאתם, ולכן נקבע יום זה לדורי דורות (כתר שם טוב).

לא אג"ו כיפור – יו"כ אינו חל בימים אג"ו בשבוע, אלא בדה"ז והטעם ב א' וב-ו' כדי שלא יהיו שני ימים קדושים שאסורים במלאכה ועשית אוכל נפש סמוכים זה לזה.

וביום ג כדי שלא יחול הושענא רבה ביום השבת, כדי שלא תדחה ערבה לפי שאם חל יו"כ ביום ג, חל הושענא רבה ביום השבת.

ערב יו"כ

מצווה לאכול בערב יו"כ ולהרבות בסעודה (שו"ע תרו א)

והטעם: דכתיב (ויקרא כג לב) "ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחודש בערב". וכי בתשעה צמים והלא בעשירי צמים, אלא ללמדך שעולה אכילת תשיעי כאילו צם תשיעי ועשירי (יומא פא ע"ב, משנ"ב תרד א).

טעם אחר: כדי שיכולו להתענות ולא יזיק להם העינוי (מור תרד א).

טעם אחר: שכל יו"ט מצוות שמחת יו"ט מתקיימת באכילה עצמה וביו"כ שאי אפשר לאכול מחמת הצום מקדימים לערב יו"ט (שולחן ערוך הגרש"ז).

טעם אחר: כדי שיהא ניכר וגלוי ציווי הקב"ה להתענות ביום העשירי, ואם מתענה גם בתשיעי א"כ לא ניכר הציווי אלא יאמרו

טעם אחר: כדי להידמות למלאכים שהם מהורים (מטה משה תתמ).

זמן טבילה

יש שאומרים שיכול למבול באיזה שעה שרוצה, רק שיהיה קודם הלילה (שו"ע תרו ד).

ויש אומרים שדווקא אחר הצות היום, והטעם: שיראה שמשום מהרת יו"כ הוא טובל (לבוש תרו ד, משנ"ב תרו ס"ק ד).

לדינא כתב המשנ"ב וטוב שיטבול קודם מנחה, והטעם: כדי שיהיה קודם הוידי (תרו ס"ק ד), ומביא דיש נוהגים אחר סעודת המפסקת שיהיה סמוך ליו"כ (משנ"ב תרו ד).

מספר טבילות

שו"ע כתב ואין צריך למבול רק פעם אחת (תרו ד).

ויש הנוהגים למבול ג' פעמים, ויש הנוהגים למבול ל"ט טבילות (באר היטב תרו ה).

ואין מברכים על הטבילה (שו"ע תרו ד) והטעם: לפי שבטלה טבילה קרי בכל השנה וגם עכשיו אינה חובה כדי שנצטרך לברך עליה (לבוש תכרו-ג, משנ"ב שם ס"ק יט).

ברכת הבנים

נהגו לברך ברכת אבות את הבנים והבנות בערב יו"כ.

והטעם: לפי שנמצאים במורא גדול מחמת יום הדין הדברים עושים רושם על ליבם ונכנסים לליבם (מטה אפרים תרי"ט ב).

טעם אחר: כמו שמצאנו אצל האבות שברכו את בניהם לפני מיתתם, וכן מצאנו אצל משה רבינו, והטעם לפי שאז נתלו בקדושה יתירה ומחשבה טהורה ופנויה מעסקי העולם הזה, ומטעם זה נהגו לברך את הבנים בשבת, לפי שהמחשבה פנויה מעסקים, כך גם ערב יום כיפור מברכים את הבנים כאשר מחשבתו של אדם פנויה מהבלי העולם הזה (אלף למנן תרי"ט ב).

טעם אחר: לפי שכבר חלה קדושת היום ושערי רחמים נפתחים (קיצור שו"ע קלא מז).

שחרית

אין מברכים בסליחות בערב יו"כ (שו"ע תרו ב)

הלבוש כתב כי ערב יו"כ חשוב כיו"ט (לבוש תרו א).

ואומרים רק עד הפיוט "משיח צדק" והטעם שאין אומרים את הפיוטים "אל רחום שמך" "ענינו" "ומי שענה": לפי שיאמרו אותם בתפילת ערבית (הנהגות למנהגים).

אין נופלים על פניהם בערב יום כיפור (שו"ע תרו ב).

והטעם: משום שיש לעשותו במקצת יום טוב (משנ"ב תרו ס"ק ג).

אין אומרים "למנוח יענך ה'" (שו"ע תרו ס"ק ב)

והטעם: משום שנאמר בו "ביום צרה", וערב יו"כ הוא יום שמצווה להרבות בו בסעודה ולכן אינו יום צרה (משנ"ב תרו ס"ק ד).

אין אומרים "מזמור לתודה" (שו"ע תרו ב).

והטעם: שזמן אכילת קרבן תודה הוא יום ולילה, ולכן לא הקריבו במקדש בערב יו"כ קרבן תודה, שנמצא ממעט זמן אכילתו שהרי אינו נאכל בלילה שאסור באכילה, משום כך גם אין אומרים מזמור זה, כיון שאמירתו באה במקום הקרבת תודה (לבוש תרו ב, משנ"ב שם ס"ק ד).

מנחה

מתפללים מנחה בעוד היום גדול (מטה אפרים תרו א)

והטעם: לפי שמאריכים הרבה בתפילת מנחה וביודוי, ועוד צריך לחזור לביתו לאכול סעודה המפסקת, לכן הקדימו תפילת מנחה (מטה אפרים שם).

אומרים בשמו"ע תפילת ודוי (טשו"ע תרו א)

והטעם: לפי שהייב להתוודות בהתקדש היום וחוששים שמא יחנק בסעודת המפסקת או ייטרף דעתו ולא יוכל להתוודות אחר כך (יומא פו ע"ב, טור תרו א).

אין אומרים וידוי בחזרת השי"ץ (לבוש, משנ"ב תרו ס"ק ג)

והטעם לפי שלא נתקן אלא משום שמא יארע לו אונס, ובשליח ציבור בחזרת השי"ץ התפילה היא להוציא אחרים ואם יארע לו אונס יעמוד אחר תחתיו שאין דרך שיארע אונס לכל הציבור (לבוש תרו ה).

אין אומרים "אינו מלכנו" ותחנון, והטעם: דחשיב כיו"ט (לבוש תרו ה).

מלקות

נהגו ללקות ל"ט מלקות בערב יו"כ (שו"ע תרו ו)

והטעם: לזכרון בעלמא שיתן בלבו לשוב מעבירות שבידו (שו"ע שם), וכתב הלבוש אע"פ שהיו רק לזכרון מ"מ כפרה במקצת הוי (תרו ו).

האריז"ל לא היה מקפיד על ל"ט מלקות, ולא היה לוקה אלא ד' מלקות כנגד ד' אותיות של הוי"ה, ואחר כך היה טובל לקיים הפסוק (תהילים סו יב) "באנו באש ובמים" (באר היטב תרו ו).

ולדינא רבים נהגו שלא ללקות, והטעם כיון שמחזיקים ערב יו"כ ליו"ט (כה"ח תרו"ס"ק מא בשם יפה לב).
וכן מובא באורחות רבינו (ה"ב עמוד ב) שהחזו"א והגר"י קנייבסקי לא נהגו ללקות בערב יו"כ.

סעודת המפסקת

הטעם שנקראת סעודה המפסקת בשם שם לפי שהיא המפסקה וחוצצת בין הזמן שמותר באכילה לזמן האסור באכילה (כנסת יחזקאל).

אוכלים ומפסיקים קודם בין השמשות (טושו"ע תרו"א)

והטעם: לפי שנאמר (ויקרא כג לב) "בתשעה לחודש" יכול שהחיוב מבעוד יום לכך נאמר "בערב", אם בערב שמא הכוונה משיחשך וזה לא יתכן שהרי מתחיל כבר יו"כ, אלא ערב עד ערב שמתחיל בערב תשיעי קודם בין השמשות ומפסיק לפני בין השמשות כדי שיהיה תוספת יום כיפור (טור סימן תרה א).

והטעם שאין מברכים על אכילה זו כתב הנצי"ב: לפי שאין אכילה זו אכילת מצווה אלא הכנה למצווה שיהיה כוח לצום ועל הכנה אין מברכים (ספר עמק שאלה פרשת וזאת הברכה).

טעם אחר: לפי שאין מברכים ברכה אלא על מצוה שניכר עשייתה על ידי אכילה, כגון מצוה שהיה יכול לאכול בשביל להשיב את נפשו כל דבר ובמצות ה' יתברך אוכל דווקא מצוה, משא"כ אכילת ערב יו"כ גם בלי ציווי של הקב"ה היה אוכל, ולכן לא תיקנו על זה ברכה (שרי חמד מערכת יו"כ).

ואוכלים דברים שנוחים להתעכל, והטעם: כדי שלא יהא שבע ומתנאה כשיתפלל (שו"ע תרה ד), ונוהגים לא לאכול דגים בסעודה זו, ולא יאכל דברים שמחממים את הגוף (שו"ע תרה ד, משנ"ב שם ס"ק יח).

מנהגי סעודה המפסקת

עריכת שולחן – בהנהגות זכרון אברהם מובא שיש לעשות בערב יו"כ לחמים כמו בערב יו"ט, וכן לפרוס מפה על השולחן כל היום של ערב יו"כ כמו ביו"ט, דלדידן הוי כיו"ט גמור, אף שמותר בעשית מלאכה (מנ"א סימן תקע סק"י דנחשב כיו"ט).

לחם משנה – השל"ה כתב שיש לבצוע בסעודה זו על לחם משנה כיו"ט, ויש שאומרים שאין צריך לבצוע על לחם משנה (קיצור שו"ע קלא י"ב).

חלות עגולות – נוהגים לעשות בערב יו"כ חלות עגולות כדמות כנפים, והטעם: משום שביו"כ דומים ישראל למלאכים וכתוב במלאכים "יש כנפים לאחד" (אלף המגן סימן תכד סק"ב).

אכילת קרעפלך – מנהג ישראל לאכול בערב יו"כ לביבות ממלאות בבשר הנקראות קרעפלך, והטעם: מפני שביו"ט נאמר אין שמחה אלא בבשר ויין, אך ערב יו"כ שהוא יו"ט באיתכסיא שהרי מותר במלאכה, לכן מכסים גם כן את הבשר (ומטעם זה אוכלים ג"כ קרעפלך בהושענא רבה ובפורים) (ספר גאולת ישראל, מטעמים דכ"ו).

מים אחרונים – נוטלים מים אחרונים אף למי שאינו נזהר כן בכל השנה בסעודה המפסקת יעשה כן לתוספת טהרה, ויתנה בליבו שאינו קובע דבר זה חובה לנהוג כן כל השנה (מטה אפרים תרי"ט, א).

ברכת המזון: בברכת המזון יאמר "שיר המעלות בשוב ה'" (ולא "על נהרות בבל" כחול), (מטה אפרים תרי"ט), והטעם: כיון שהוא אחר הצות חלה עליו קדושת יוה"כ דאקרי שבת (אלף למטה תרי"ט ס"ק ב).

קבלת התענית

יש שכתבו שמיד כשגומר האכילה אסור לאכול, דבזה שמפסיק הוי כאילו מקבל התענית בפה, ולכן נכון שקודם ברכת המזון יאמר בפה שאיני מקבל עלי התענית ועל כל פנים יחשוב כן בלבו (משנ"ב תרה ס"ק ג).

הזלאת נרות

נהגו להדליק נרות בערב יו"כ (טושו"ע תרי"א) ככל שבת, והטעם בכל שבת: משום שלום בית, ויו"כ אקרי שבת דכתיב (ויקרא טז לא) "שבת שבתון (ב"י שם ב, פרישה שם א).

צורת הזלאת – מדליקה את הנר ואחר כך מברכת כמו של שבת (בשונה משאר ימים טובים שמברכת ואחר כך מדליקה).

ברכת הנר – מברכת שתי ברכות "להדליק נר של יום כיפור", וברכת "שהחינו" ככל יו"ט, ותזהר שלא תברך שהחינו עם השליח ציבור לאחר "כל נדרי" (מנ"א תרי"ט ד, אלף למטה שם ו).

וכשחל בשבת מברכת "להדליק נר של שבת ויום כיפור" (שו"ע תרי א),
אשה המדלקת נר של יו"ב מקבלת יו"ב בהדלקתה, אם רוצה לאכול אה"כ תתנה בפירוש שאינה מקבלת על עצמה בהדלקה קדושת היום.

הדלקת נר חיים

נר חיים – נהגו להדליק נר חיים עבור כל איש נשוי (שו"ע תרי ד).
והטעם: לפי שהתורה נגמרת ביו"ב שקרוי נר, ביאור משום שביו"ב ירד משה רבינו מהר סיני עם התורה שנמשלה לנר דכתיב (משליו כג) "כי נר מצווה ותורה אור" לפיכך מדליקים ביום זה נר (מג"א תרי ס"ק ג).

טעם אחר: כדי שיוכלו להבדיל על נר זה במוצאי יום כיפור, לפי שצריך להבדיל על נר שישבת (ב"י תרי י).

טעם אחר: כנגד אבריו של אדם, שלאדם יש רמ"ח אברים ונוסף עליהם רוח ונשמה הרי נ"ר כמנין נר (מהצית השקל תרי ד"ה כנגד).

טעם אחר: כנגד מצוות עשה שהם רמ"ח ושני לאוין הניתקין לעשה הרי נ"ר כמנין נר (מג"א תרי ג, מהצית השקל שם).

טעם אחר: לפי שהוא גמר דין (מרדכי יומא, כל בו).

טעם אחר: כתב הלבוש יבוא נר זה ויכפר על הנשמה שנקראת נר אלהים שנאמר (משלי כ כז) "נר ה' נשמת אדם" (תרי).

נר לנפטר – ובנוסף לכך מדליקים נר נוסף עבור אביו ואמו שמתו, **והטעם:** כדי לכפר עליהם (משנ"ב תרי ס"ק יב). **מעם אחר:** לפי שיש להם נחת רוח מהנר שמדליקים בעבורם (כל בו).

מנהגים התפילות והיום

לובשים בגד לבן הנקרא קיטל בכל התפילות (שו"ע תרי ד).

טעם אחר: כדי לדמות למלאכי השרת (שו"ע תרי ד).

טעם אחר: דהוי בגד מתים ומתוך כך יהיה לבו נכנע יותר לבורא (שו"ע תרי ד).

טעם אחר: על שם הפסוק (קהלת ט, ח) "בכל עת יהיו בגדיך לבנים".

טעם אחר: כדרך שעומדים לפני בית דין של מעלה.

טעם אחר: דוגמת לבישת בגדי לבן של הכהן הגדול ביום הכיפורים.

בדיניו – אין ליכנס לבית הכסא לעשות צרכיו עם הקיטל ולהשתין מותר, **והטעם:** מפני שהוא מיוחד לתפילה (משנ"ב תרי ס"ק יח) ומנהג העולם לא להכנס כלל עם קיטל לבית הכסא.

יש הנוהגים שביו"כ ראשון אחר הנשואים לא ללבוש קיטל והטעם: לפי שמעמו של הקיטל הוא לדמות למלאכים, וזה אינו שייך בפחות מגיל כ' שאין בו דעת צלולה כבן כ', דמטעם זה אינו מוכר בנכסי אביו.

ולטעם כי כדי לזכור יום המיתה לפי שב"ח לחופה, וא"כ ביו"כ הוא פחות מבן כ', וכיון שאין ב"ד של מעלה מענישין לפחות מבן כ' לא ראו להקפיד בו שילבש קיטל, ומ"מ אין גוערים במי שרוצה ללבוש (שו"ת מהר"ם שיק סוף סימן כ).

יש שנהגו לא ללבוש קישוטים מזהב על הקיטל ביום הכיפור.
והטעם: לפי שאין קטגור (מעגל הזהב) נעשה סגור, ונשים מותר להם לפי שלא נתנו את הזהב שלהם למעשה העגל, אבל לקשט בכסף מותר, שכסף לבן הוא (הגהות רע"א תרי).

לובשים טלית כל יום הכיפורים (גם בתפילת מעריב)
והטעם: כדי לעמוד ביראה ובאימה (רדב"ז סימן רדה).
טעם אחר: כדי לדמות למלאכים שלובשים לבן (ב"ח תרי יח).

בדיניו: ילבש טליתו בעוד יום כדי שיוכל לברך, שכח להתעטף בלילה לא יברך דקימ"ל אף כסות יום אינו חייב בלילה (אלף למטה).

יש הנוהגים לעמוד כל היום וכל הלילה על רגליהם (שו"ע תרי ט)
והטעם בעמידה: שביו"כ אנו דומים למלאכים העומדים תמיד, ואין הכוונה כל הלילה כפשוטו, שאם כן לא יהיה להם כוח להתפלל ביו"כ עצמו, אלא הכוונה לתפילת ערבית ותפילות יום (משנ"ב תרי ט).

לימוד מסכת יו"כ – ראוי ללמוד ביו"כ מסכת יומא וגם ללמוד המאמרים בסוף יומא המדברים בענין התשובה (משנ"ב תריט ס"ק מז) **והטעם:** לפי שמוזכר שם סדר עבודת היום ומקיים בזה "ונשלמה פרים שפתינו" (שלי"ה מסכת יומא עמוד התשובה).

אמירת תהילים – מנהג ישראל לומר את כל ספר התהילים ביום כיפור, **והטעם:** לפי שכלול בו הרבה שבחים לה' והרבה מהמזמורים הם של בקשת מחילה וסליחה, יש הנוהגים לומר כל הספר (לבוש תריט) ויש שאומרים רק מקצתו (טור תריט), וגם העיף לא יפחות מד' פרקים ראשונים של תהילים שסגולתם ידועה (שלי"ה, הובא במשנ"ב תריט ס"ק יד).

יש שנוהגים לומר מזמורים אלו בציבור (מטה אפרים).